

Barnás Ferenc: Az élőködő

KALLIGRAM, 1997

Hónapok óta töprengek/tökölődöm ezen az íráson. Mert nem könnyű megközelíteni egy olyan művet, melynek szövszólója nyíltan betegnek vallja magát, s írását önkezelési kísérletként mutatja be, ahelyett (mint ezt maga írja), hogy pszichiáterhez fordult volna. Végül is arra lyukadtam ki, ha ez az írás anamnézis és kórtörténet, akkor nem való a kritika szemszögéből és eszközeivel vizsgálni. Ha pedig irodalmi műnek szánta a szerző (hisz tudomásom szerint az irodalmi alapítványok irodalmat és nem klinikai tanulmányokat támogatnak), a szöveg magáért kell hogy helytálljon, s nem azért, mivel az elbeszélő kényszerképzetéről ad hírt. Az idegbeteg önéletrajza lehet klinikailag hiteles, miközben irodalmilag érdektelen, bár nem tudom, megfordítható-e az állítás. Elhatároztam, mindkettőre igyekszem figyelni, hisz Barnás műve szokatlan jellegű a magyar prózában. (Csáth Géza *Egy idegbeteg nő naplójából* című könyve inkább klinikai tanulmány, és írója az orvos szemszögéből mutatja be az „esetet”, míg Barnás szövege szünni nem akaró *monologue interieur*, melyet valóságosnak tűnő események csak itt-ott szakítanak meg.)

A szerző maga így vezeti be írását: „Ha nem hinnék makacs módon a leírt szó erejében, sohasem jegyeztem volna föl ezt a töredékekből összeálló vallomást. Boldogtalanságom sem kényszeríthetett volna erre, és talán okosabban is tettem volna, ha a szálnalmas írogatás helyett, amely szörnnyeteggé avathat az olvasó szemében, elmeorvoshoz fordulok. De nem mertem magam kezeltenni, mert attól tartottam, orvosaim még betegbé tesznek.” (Meg kell jegyezni, az elmeosztályon, ahol hosszú évekig dolgoztam, betegek java része úgy vélte, orvosaik tették őket beteggé, s meggyógyították volna ők magukat, ha a tudatlan doktorok, nővérek, pszichológusok őket ebben meg nem akadályozták volna.)

Barnás könyve három részre osztható. Az első fejezet önmagában alkotja az első részt, melyben a szerző bemutatja már gyerekkorában megnyilvánuló pszichopatológiáját. A második rész az elbeszélő (aki nevét, foglalkozását, hétköznapi mivoltát végig nem árulja el) szerencsétlen szerelmi kapcsolatait sorolja föl, míg a harmadik rész a kényszerképzetek gyötörte antihős legutolsó barátnőjének tulajdonított szerelmi kalandok lajstroma, melynek révén az elbeszélő fantáziájának kielégítésével valami lelki gyógyulásfolyamatot remél elindítani. A szöveg befejezése nem oldja fel a várakozás feszültségét; a fiatalember átadja kéziratát barátnőjének, s várja a hatást. Találgassa az olvasó, mint reagál mindezenre a lány.

Az első fejezetből kiderül, hogy az elbeszélő gyerekkorában meghatározhatatlan tüneteket színlelve fölveteti magát a kórházba, mivel különös módon szereti a betegség és a betegek légkörét, sőt – s ezt nehezebb elhinni – a kórházi kosztot. Kamaszkorára neurotikus tünetekkel az idegosztályra furakodik be, ahol egy idősebb, személyiségzavaros asszony megszabadítja szüzességétől. Naiv módon azt reméli, hogy ez a *rite de passage* felnőtté avatja, megszünteti a patológiás viselkedés iránti beteges érdeklődését, s lehetővé teszi, hogy a lányoktól „lopjon örömet”. A könyv következő 260 oldala a fiatalember reményeinek megghiúsulásáról szól; arról, hogy neurózisával szemben végig ő húzza a rövidebbet, jóllehet első szerelmét, egy lengyel lányt kivéve könnyen teszi magáévá a nőket, akiket azután „áldozatainak” nevez. A lányok (kiknek nevét szintén nem árulja el az elbeszélő), G, M, és L (különösen az első kettő) furcsa figurák, akik akaratlanul is végsőkig fokozzák betegünk ruminációit, kényszeres gondolatismétléseit, véget nem érő és semmire ki nem lyukadó önelemzéseit. G súlyemelő, csellózik, New Age-filozófiát prédikál hősünknek, s lakása kifestéséért nemi szolgáltatással kíván neki fizetni. Ez a könyv egyetlen humoros része; G jellemzésében New York-i vagy kaliforniai őstípusokra ismerünk. Hősünk, sajnos, G minden marhaságát komolyan veszi, s miután G a szex megvonásával bünteti meg, a maszturbálás okozta büntudat újabb önkínzó spekulációkra készíti. (A téma Wedekind *A tavasz ébredése* című drámája óta – tehát már nagyon régen – őshonos az irodalomban. A falusi budiba hullatott ondó sorsáról való elmélkedés is inkább csak a *Tiszta férfúságon* nevelkedett olvasót háborítja fel, s ezek többnyire magas korhatárt elért személyek.) M, a következő „áldozat” depresszióra hajlamos „vékony szőke lány”, tanítónő, akit betegünk alaposan kikészít lelkileg; követeli, hogy előző szeretőjéről beszéljen. Mivel a kényszerképzetek most már a nő előző kapcsolataira összpontosulnak, s az identitás problémája is megjelenik, találunk utalást az elbeszélő barátnőivel való azonosulási vágyára. Az M-mel való fiaskó után tíz év telik el; neurózisa ellenére fiatalemberünk igencsak nagy nemi aktivitást tanúsít: „nyugtalan időkben ezután hetente, egyébként kéthavonta váltogattam szeretőim – csak arra tudtam gondolni, hogy nem sokkal előttem valaki mással hancúrozott.” Ugyanitt skizofrén rémképpé torzul a fantáziálás: hősünk falloszokat lát a menynevezeten, s barátnőjét látja egy másik férfival szeretkezni. Az elbeszélő levágja saját nemi szervét: „Férfiasságom a késsel vékony szeletekre hasítom... és forró testüket beborítom vele.” (Végül egész testét feldarabolja ily módon.) A fiatalember mindazonáltal nem válik klinikai értelemben örültté. Ellenkezőleg: találkozik a fiatal és első megközelítésre normális L-lel, akivel először neurózismentes, mondhatni, boldog szerelmi életet él. Viszontagságainak azonban még sincs vége; L ártatlanul elkottyantja, hogy tizenhét éves korában egy évig promiszkuzus életet élt. Ez a meggondolatlan közlés minden eddigénél

intenzívebb kényszerképzeteket és gondolatokat vált ki hősünkben. Ekkor határozza el, hogy „megírja” L szexuális kalandjait, hogy evvel talán megszabaduljon rémképeitől, több szinten mozgó morális szadomazochista spekulációitól; hogy végre el tudja fogadni a saját és barátnője felnőtt, egészséges nemiségét – s evvel teljes emberségét. A könyv utolsó fejezetében azonban még mindig visszacsatolós gondolataival küzd Barnás szerencsétlen hőse; ezúttal attól retteg, miképp fogadja majd L „perverz fantáziáinak” szüleményeit. Eddig a történet.

A kritikusnak azonban kérdeznie kell. S nem arra a szokványos kérdésre kell felelnie, mennyire „hiteles” az írás (mi a pszichológiai, emberi „valóságértéke”, mit mond a szerzőjéről, „tükröz”-e valamit stb.), hanem hogy mond-e valamit egyáltalán valakinek, s ha igen, *miként* mondja. Barnás valóban mond valamit; a klasszikus pszichoanalízis „anális karakterének” s az abból gyakran kifejlődő kényszerneurózisnak szinte minden elemét megjelöljük hőse fantáziáiban, gyötrő kényszerképzeteiben. Az olvasó azonban (hacsak nem szenved hasonló neurózisban) nehezen azonosul a szöveg könyörtelenül visszatérő témáival: az öngyűlölettel, a felettes-Én és az Az szélmalomharcával, az abból fakadó ambivalenciával, a beteges féltékenység lélekbénító szorításaival, mely újból és újból kudarcra kárhoztatja férfi és nő boldognak remélt kapcsolatát. Barnás szövege végeredményben nem erotikus, nem obszcén, nem pornográf, sőt (a hős fogadkozásai ellenére) még csak nem is visszataszító. Néha úgy éreztem, mintha valami szünni nem akaró kamaszkor ördögi körében keringene ez a „szegény fiú”, aki saját bevallása szerint viszolyog a nemiségtől, s mégis hevesebb nemi életet élt, mint a nyájas (nyálas?) olvasók többsége. Ami a néha Proustra emlékeztető monológokat illeti, egy idő után belefáradtam, s azt kívántam, bár megfogadta volna a hős M tanácsát, s ment volna pszichiáterhez. Egy kis szedatívum valószínűleg csökkentette volna a hős és olvasója szenvedéseit. (Persze akkor nem lett volna könyv.)

A szerző stílusa különös módon „üti” az obszesszív-kompulzív monológok *tartalmát*. Gyakran hisztérikus túlhabzásra lelünk a szövegben; túlsúfolt költői képek billegnek a kép és gondolatzavar határán; tán a szerző ambivalenciája ez, nem tudván eldönteni, költői prózát akart-e írni vagy klinikai elbeszélést. Ezek a stílusbotlások annál is inkább zavarók, mert Barnás ötleteiben, helyzetleírásaiban igen tehetségesnek bizonyul. Az első fejezetben például leírja, hogy egy beteg személyiségét mint zeneművet lehetne megkomponálni, s azt a pszichiáter lejátszaná. Később G jellemvonásait szellemesen, ártatlannak tettetett humorral rajzolja meg, L elképzelt kalandja a kórboncnokkal pedig különösen ihletett írás.

Végül egy (lehet, hogy a szerző számára ostoba) nyagगतó kérdés. Mit jelent a cím? Többszöri olvasás után sem tudtam eldönteni, kin és miért „élősködő” a beteg fiatalember, hacsak nem saját és „áldozatai” szenvedésein. (De ez már csak metafora lenne.) Mindezek után: olvassuk-e *Az élősködő*? Azt hiszem, igen. Olyasmiről ír, amire nem szeretünk gondolni, ami megdöbbsent, megzavar, ami nem illik bele mindennapi életünk idilli képébe. S aminek létéről mégis mindig tudtunk.